

СВІТОВИЙ РИНОК ПРАЦІ. МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ

План

1. Суть і основні види міжнародної міграції робочої сили
2. Причини і наслідки міжнародної міграції робочої сили
3. Масштаби і основні напрями міграції
4. Регулювання міжнародних міграційних процесів
5. Україна у світових міграційних процесах.

Лекція до питання 1. Суть і основні види міжнародної міграції робочої сили

Міжнародна міграція робочої сили стала важливою частиною процесу інтернаціоналізації міжнародного господарського життя. Трудовий потенціал, будучи найважливішим чинником виробництва, шукає свого найефективнішого використання не тільки в рамках національного господарства, але і в масштабах міжнародної економіки.

Міжнародний ринок робочої сили існує разом з іншими світовими ринками: наприклад, товарів і послуг, капіталу і інформації. Робоча сила, переміщаючись з однієї країни в іншу, пропонує себе як товар, здійснює міжнародну трудову міграцію.

Міжнародний ринок робочої сили охоплює різноспрямовані потоки трудових ресурсів, що перетинають національні межі. Міжнародний ринок праці об'єднує національні і регіональні ринки робочої сили. Міжнародний ринок робочої сили існує у формі трудової міграції.

Таким чином, міжнародна міграція робочої сили є частиною широкого явища – міжнародної міграції населення, коли даний процес не пов'язаний прямо з трудовлаштуванням.

- **Міжнародна міграція робочої сили** – процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення між країнами світової спільноти.

- *Еміграція* — виїзд працездатного населення з даної країни за її межі.

- *Імміграція* — в'їзд працездатного населення в дану країну через її межі.

- *Реєміграція* або репатріація — повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання.

- *Працездатне населення* – особи трудового віку, які можуть працювати у відповідність з їх фізичними і розумовими здібностями.

- *Непрацездатне населення* – особи, які частково або повністю втратили працездатність.

Згідно розробленою Міжнародною організацією праці класифікацією видів сучасної міжнародної міграції вона підрозділяється **на п'ять основних типів:**

- 1) працюючі за контрактом - мігранти, для яких в контракті на роботу чітко обумовлений термін перебування в приймаючій країні. В основному це сезонні робітники, що приїжджають на збирання врожаю, а також некваліфіковані або малокваліфіковані працівники, зайняті на підсобних роботах, наприклад у сфері туризму. Їх до кінця 20 ст. у світі налічувалося більше 25 млн. чоловік. Багато країн залежать від іноземної робочої сили. Домовленості про її контрагування полягають між країнами з надмірною робочою силою в деяких районах Азії і, наприклад, низкою країн Близького Сходу, Європи.
- 2) професіонали - мігранти, яких відрізняє високий рівень підготовки, наявність відповідної освіти і практичного досвіду роботи. До цієї ж групи відносять представників професорсько-викладацького складу і студентів.
- 3) нелегальні іммігранти - мігранти,, незаконно в'їжджаючи у пошуках роботи в інші країни, а також особи, що перетинають межу на законних підставах (на приватні запрошення, як туристи) з подальшим нелегальним трудовлаштуванням.

Мільйони представників цієї групи постійно перебувають в США, країнах Європи, Японії, Південної Америки і навіть Африки. Їх число в кінці 20ст перевищувало 30 млн. чоловік. Майже всі індустріальні країни мають у себе нелегальних іммігрантів. Частина з них проникають через межу, інші залишаються в чужій країні з простроченими візами; звичайно вони заміщають робочі місця, що знаходяться на нижчому ступені трудової ієрархії. У США незаконно проживає близько 6, а за деякими джерелами до 13 млн. робочих іммігрантів,. Близько 15 млн. "нелегалів" з Бангладеш щорічно проникає до Індії, погоджуючись там виконувати різні роботи за найнижчу заробітну платню. У Греції 300-350 тис. працюють без дозволу властей. Більшість "нелегалів" на грецькому ринку праці - жителі Албанії, Польщі, Філіппін і понтійські греки з колишнього СРСР. Вони не претендують на добре оплачувані робочі місця на заводах, фабриках, установах. Наявність великого числа нелегальних робітників обертається втратою для грецької скарбниці 100 млрд. драхм в рік у вигляді неоплачених податків. Близько 200 тис. іноземних громадян проживає нелегально в Білорусі.

- 4) переселенці - мігранти, що переїзять на постійне місце проживання. Ця група мігрантів орієнтована перш за все на переїзд в промислово розвинені країни.
- 5) біженці – особи, вимушені емігрувати з своїх країн через яку-небудь загрозу їх життя і діяльності. До 80-х рр. чисельність цієї категорії мігрантів була украй незначна, потім вона помітно збільшилася - до більше 1 млн. чоловік до кінця 20ст. Прохання про притулок люди направляють по політичних мотивах, а також через важкий

економічний стан у своїх країнах. За даними ООН, у світі на кінець 20ст налічується більше 22 млн. біженців (з них близько 4 млн. повернулися в місця колишнього мешкання, але що знаходяться під патронажем ООН). Більшість сьогоднішніх біженців живе в спеціальних таборах. Що знаходяться під опікою ООН або приватних агентств. За оцінками, лише менше 1% біженців розселяються в розвинених країнах Заходу.

Напрями, по яких виділяються види міграції робочої сили:

По організації переміщення

1. Організована (набір робітників)
2. Нелегальна (підпільна) імміграція.
3. Вимушена (біженці і вимушені переселенці) – в т.ч. примусова (за рішенням судових органів)

По термінах переміщення

1. Остаточна – зміна постійного місцепроживання
2. Тимчасова – переміщення на певний термін:
Тимчасово-постоянна- переміщення на строк знаходження в країні із в'їздом від 1 до 6 років.

В міжнародній статистиці такого вида мігранти діляться на:

©долгострокові емігранти та іммігранти

©тимчасові робітники по контракту

©постійні працівники-іммігранти.

- Сезонна - короткочасна (в межах року) в'їзд для роботи в тих галузях господарства, які мають сезонний характер (сільське господарство, рибальство, сфера послуг).

Різновиди сезонної міграції – кочевнічество, що збереглося головним чином в Західній Африці і на Близькому Сході, а також паломництво до святих місць.

- Маятникова міграція (човникова, прикордонна) – щоденний, рідкий щотижневий, переїзд з однієї країни в іншу і назад. Мігрантів, що перетинають таким чином межу для роботи в сусідній країні, називають «рабочими-фронтальерами».

2. Причини і наслідки міжнародної міграції робочої сили

Причини міграції

Економічні причини:

1. Відмінності в рівні економічного розвитку окремих країн.
2. Національні відмінності в розмірах заробітної платні.
3. Безробіття.
4. Функціонування міжнародних корпорацій.
5. Інтеграційні процеси.
6. НТП, що супроводжується зростанням потреб в кваліфікованій робочій силі.

Основні з неекономічних наступні:

- 1) Політико-правові, військові чинники (біженці).
- 2) Етнічні (возз'єднання німців, євреїв і т.п.).
- 3) Екологічні причини.
- 4) Швидке зростання населення планети.
- 5) Ідеологічні причини.

Наслідки міграції робочої сили:

Позитивні наслідки для країни-імпортера робочої сили
--

1 - отримання дешевої робочої сили для шкідливої і важкої роботи

Іммігранти в багатьох країнах зайняті на важких, шкідливих, низькооплачуваних роботах, на які немає претендентів серед місцевого населення. У Західній Європі частка іноземців в таких галузях дуже велика, і деколи доходить до 70% робочої сили. Нерідко без залучення іммігрантів неможливе нормальне функціонування деяких галузей національної економіки - будівництва, автомобільної промисловості, сфери послуг. Некваліфіковані працівники з Туреччини і Північної Африки складають 60-80% імміграції у ФРН, Францію. У Франції емігранти складають одну четверту всіх зайнятих в будівництві і одну третину - в автомобілебудуванні; у Бельгії - половину всіх шахтарів, в Швейцарії - дві п'ятих будівельних робітників. На важку роботу охоче наймаються палестинці в Ізраїлі, індонезійці в Малайзії, болівійці в Аргентині. Деякі галузі виробництва, що дають експортний дохід для країн, не вижили б без іммігрантів. У числі прикладів - гірничорудна промисловість ЮАР, сільськогосподарські плантації в Домініканській Республіці, Малайзії і Іспанії, каучукова і гумова промисловість Малайзії.

2 - підвищення конкурентоспроможності товарів за рахунок зниження витрат виробництва

Країни, що приймають іноземну робочу силу, використовують її як важливий чинник розвитку виробництва, особливо галузей, недостатньо привабливих для місцевих працівників. Міжнародне переміщення робочої сили є могутнім чинником економічного розвитку. Міграція забезпечує перерозподіл трудових ресурсів відповідно до потреб країн, що найдинамічніше розвиваються, веде до концентрації активного і заповзятливого населення в головних економічних центрах, дозволяє освоїти нові райони і їх природні ресурси, сприяє підвищенню матеріального добробуту і зростанню професійного рівня десятків мільйонів людей. Притока іноземної робочої сили дозволяє розвиненим країнам проводити переміщення національної робочої сили у високотехнологічні галузі без збитку для роботи тих секторів, звідки йдуть місцеві працівники. Працівники-іммігранти в більшості приймаючих країн розглядаються як певна амортизація в періоди погіршення економічної кон'юнктури - іноземці

втрачають роботу першими.

3 - кваліфікована робоча сила несе з собою знання, досвід, навички

Розвинені країни охоче привертають з-за кордону висококваліфікованих фахівців технічного профілю (програмістів, електронщиків, вчених у області природних наук). При цьому країни-реципієнти виходять з того, що висококваліфіковані іноземні фахівці і дослідники можуть підвищити конкурентоспроможність їх продукції, сприяти освоєнню нових виробництв. За прогнозами європейських експертів, працівники найвищої кваліфікації будуть наймобільнішою частиною робочої сили. Масова, погано організована імміграція працівників низької кваліфікації поступиться місцем колективним договорам за цільовим призначенням (без порушення стійкості внутрішнього ринку робочої сили).

4-економія витрат на освіту і профподготовку.

Імміграція висококваліфікованих кадрів дозволяє приймаючим країнам економити значні засоби на підготовці фахівців. За рахунок залучення іноземних фахівців США заощадили у сфері освіти і науки за період 1965-1990гг. не менше 15млрд долл.США, Канада і Австралія — країни, що виникли в результаті імміграції. У інших країнах іммігранти привносять динамізм в економічний розвиток цілих галузей. Прикладом можуть служити китайські промислові робітники в Індонезії і Малайзії, підприємці з Гонконга в Канаді, індійські і ліванські бізнесмени в Африці, йорданські і палестинські службовці в нафтовидобувних країнах Персидської затоки.

5- Демографічний розвиток

Міжнародна міграція населення виконує важливу роль в демографічному розвитку окремих країн (США, Канада, Австралія, частково ЮАР, Аргентина). Так, населення Ізраїлю збільшується в значній мірі завдяки притоці іммігрантів. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) стверджує, що іммігранти покращують демографічну картину розвинених країн, страждаючих старінням. У Франції, Німеччині, Швеції 10% всіх новонароджених з'являються в сім'ях переселенців, в Швейцарії - 24%, а в Люксембурзі - майже 38%. Разом з тим, хоча загальний темп старіння в державі сповільнюється, на співвідношення народжуваності і смертності у корінних жителів ця статистика не впливає жодним чином.

6- Нащадки іммігрантів працюю сумлінніше, а значить платять більше податків

Негативні наслідки для країни-імпортера робочої сили
--

1. Збільшення безробіття

Іммігранти займають місця в секторах, що виробляють неторгуєміє товари, які інакше могли б перейти до місцевих робітників, в результаті торгівлі що виявився витисненими з секторів, що виробляють торгуєміє товари.

2. Зниження рівня заробітної платні

До числа негативних, з погляду країн-реципієнтів, наслідків імміграції слід віднести посилення конкуренції на ринку некваліфікованої робочої сили, що веде до зниження реальної заробітної платні відповідних категорій

місцевих працівників. Наприклад, в США один з кожних чотирьох зайнятих з освітою менше 12 класів — іммігрант.

3. Соціальна напруженість і міжнаціональні ворожнечі

Адаптація іммігрантів до нових умов майже завжди супроводжується значними труднощами, а нерідко і конфліктами на етнічній і конфесійній основі. За наслідками проведеного Європейською комісією опиту майже половина європейців (близько 44%) дотримується досить жорстких поглядів по відношенню до іноетнічеським іммігрантів.

4. Надмірне розростання крупних міст

Міграція населення веде до надмірного розростання крупних міст в країнах-реципієнтах, демографічному старінню і фемінізації населення в країнах-донорах.

Позитивні наслідки для країни-експортера робочої сили

1. Сприяє зменшенню безробіття

Еміграція надає вельми відчутну позитивну дію на економіку трудоїзбиточних країн, оскільки від'їзд працівників за рубіж скорочує масштаби безробіття. Так, в Пакистані в другій половині 80-х рр. міграція за рубіж дозволила скоротити безробіття на одну третину. Те ж саме відбулося в Бангладеш і Індії. У 70-е роки єгипетський уряд, приймаючи програми боротьби з безробіттям, спеціально закладало в них стимулювання еміграції в країни Персидської затоки. У Пуерто-Ріко закон про мінімальну зарплату виходив з того, що, щонайменше, третина робочої сили переїде в США.

2. Служить джерелом додаткових валютних надходжень у вигляді переказів

Країни-експортери робочої сили одержують додаткові доходи від експорту робочої сили у формі грошових переказів від емігрантів. Причому деякі країни-експортери одержують у вигляді валютних надходжень від зайнятих за рубежем громадян значні суми. Так, на початку 90-х рр. доходи від емігрантів складали, млрд дол. У рік: у Португалії - 3,6; Єгипті - 3,5; Іспанії - 2,6. Загальна сума переказів трудових мігрантів тільки з країн, що розвиваються, на батьківщину оцінювалася приблизно в 40млрд дол.

За даними Міжнародного валютного фонду середня норма прибутку при експорті товарів складає 20%, а послуг - 50%. Колишня Югославія в 80-е роки мала надходження від експорту товарів і послуг щорічно близько 10 млрд. дол., практичний прибуток від цього експорту складав приблизно 2,5 млрд. дол. Від експорту ж робочої сили тільки у вигляді переказів країна одержувала 3,5 млрд. дол., а після повернення працівників додому з-за кордону ще стільки ж. У результаті фактичні надходження досягали 7 млрд. дол. Експорт робочої сили був, таким чином, головним джерелом валюти для Югославії.

Для АРІ експлуатація Суецького каналу в кінці 80-х років давала прибуток 970 млн. дол. в рік, туризм - 600 млн. дол., перекази емігрантів - більше 3 млрд. дол. У Йємені перекази емігрантів в окремі роки в 30 разів перевищували надходження від експорту. За даними на початок 90-х років

близько 40 країн світу мали в своїх надходженнях з-за кордону не менше 100 млн. дол. від мігрантів, а 10 країн - більше 1 млрд. дол. За даними МВФ приватні перекази, що включаються в прибуткову частину платіжних балансів, на 90% складаються з надходжень від емігрантів.

По розрахунках російських економістів валютна ефективність експорту робочої сили, як мінімум, в 5 разів вища валютній ефективності товарного експорту. Розрахунки зарубіжних фахівців показують, що роль приватних переказів особливо велика для країн з середнім рівнем розвитку. Для них експорт робочої сили представляє значне джерело валютного доходу, в окремі роки перевищуючої надходження по решті видів зовнішньоекономічних зв'язків.

3. Зменшується витрачання засобів на соціальні потреби

У числі інших доходів, які збільшують сукупний ВВП і сприятливо позначаються на платіжному балансі, — податки, що накладаються на фірми по трудовлаштуванню за рубежем, прямі і портфельні інвестиції емігрантів в економіку рідної країни, скорочення витрат на навчання, охорона здоров'я і інших витрат соціального характеру, які покриваються для емігрантів іншими країнами.

4. Мігранти, що повернулися, привозять досвід і гроші

Повертаючись на батьківщину, мігранти, за оцінками, привозять з собою ще стільки ж накопичень, скільки ними було переведено через банки. Більш того, набувши досвіду роботи за рубежом і підвищивши свою кваліфікацію, мігранти привозять цей досвід додому, внаслідок чого країна безкоштовно одержує додаткові кваліфіковані кадри.

5. Емігранти вкладають інвестиції в економіку своєї країни.

Негативні наслідки для країни-експортера робочої сили

1. Еміграція кваліфікованої робочої сили веде до зниження технологічного потенціалу країни, її наукового і культурного рівня

Трудова еміграція звичайно супроводжується "витоком розуму", масовим від'їздом найосвіченіших і кваліфікованих працівників. Нерідко така форма еміграції носить безповоротний характер і веде до ослаблення інтелектуального потенціалу країни-донора. «Витік мізків» є серйозною проблемою для більшості країн, що розвиваються, особливо в Африці (Малаві, Судан, Заір, Замбія). Наочно наслідки міграції для країн показані в таблиці:

2. Депопуляція - скорочення чисельності населення

Результатом масової еміграції може стати депопуляція, що відбувалося в Ірландії, Греції, Португалії в 60-х рр., не дивлячись на високий природний приріст в цих країнах.

3. Масштаби і основні напрями міграції

Історично, як засвідчив в своєму повчанні Михайлі Ломоносов, міжнародна міграція - явище далеке не нове. Відомо, що міграція населення у далекому минулому виступала у формах работоргівлі, кочевництва, військових і колоніальних переселень. Проте з утворенням світової системи господарства виникла необхідність у величезних переміщеннях людей, позбавлених засобів виробництва і шукаючих вільних робочих місць за межами рідної країни. Міграція охопила всі континенти, весь світ і набула справді глобального характеру. На початок останніх десятиліть XX століття в світі вже налічувалося більше 45 млн. трудящихся-мігрантів. Небувала масштабність світової міграції трудових ресурсів - найважливіша особливість сучасності. Цей процес формується технологічним прогресом і розвитком комунікацій.

Перший масовий міжконтинентальний перелив робочої сили був насильницьким. Це було пов'язано з розвитком работоргівлі в XVII—XIX вв. Унаслідок такого переливу населення Африки за 1650—1850 рр. зменшилося на 22%.

Що стосується переміщення вільних осіб найманої праці, то найкрупнішим міграційним потоком був виїзд європейців за океан в XIX—XX вв. У XIX в. емігрували до 30 млн. чоловік. На початку XX в. до першої світової війни з Європи виїхали понад 19 млн. чоловік, в 1914—1918 рр. міграція була перервана, а потім поновилося, і за період 1918—1939 рр. емігрували 9 млн. чоловік. Друга світова війна знову перервала заокеанську міграцію населення з Європи, після закінчення війни вона, поживавилася, а потім пішла на спад.,

В умовах нерозвиненості статистики і прикордонної системи потоки міжнародних мігрантів впродовж декількох сторіч взагалі не фіксувалися державними органами. Та і сьогодні визначити точно об'єми міжнародного переміщення цього найважливішого чинника виробництва представляється досить-таки складною справою. Загальна кількість мігрантів піддається лише вельми приблизній оцінці. Вважається, що в світі у середині 90-х рр. постійно близько 125 млн. чоловік знаходилися за межами тих країн, громадянами яких вони є. Останніми роками в світі переїздить з країни в країну порядку 20 млн. чоловік в рік. Загальна кількість іноземних робітників в США складає близько 7 млн., в Західній Європі — 6,5 млн. Латинській Америці — 4 млн., країнах Близького Сходу і Північної Африки — 3 млн. чоловік.

Куди конкретно прямували емігранти? Перш за все в США, де бурхливо розвивався капіталізм, якому потрібні робочі руки. Їхали також до Канади, до Австралії, Нової Зеландії, Аргентини і інших країн. Імміграція з'явилася найважливішим джерелом зростання їх населення. Виїжджали ж з європейських країн — з Ірландії і Англії, Франції і Німеччини.

Напрями міграційних потоків порівняно стійкі, вони часто перетинаються. Вирішальне значення при цьому мають економічні можливості приймаючої країни, її роль в сучасному світі, а іноді і її історичне, географічне, етнічне коріння.

Сьогодні загальне число осіб, що проживають за межами країн, в яких вони народилися, досягло найвищого за всю історію рівня — майже 175 мільйонів чоловік, тобто майже 3 відсотки населення планети, що удвічі перевищує відповідний показник попереднього покоління.

60 відсотків всіх мігрантів миру проживають в розвиненіших регіонах, а решту 40 відсотків — в менш розвинених.

У Європі проживає більшість мігрантів - 56 мільйонів,

у Азії - 50 мільйонів, в Північній Америці - 41 мільйон.

Майже кожен десятий житель Європи є мігрантом.

В той же час в країнах, що розвиваються, мігрантом є майже один з кожних 70 чоловік.

Всього лише за п'ять років з 1995 по 2000 рік з менш розвинених регіонів миру в розвиненіші регіони перебралися майже 12 мільйонів мігрантів, тобто по 2,3 мільйони мігрантів в рік.

Наймогутнішим споживачем іноземної робочої сили стали в другій половині XX ст. країни Західної і Північної Європи. Тут працює 15 млн. іноземних працівників (ця цифра коливається залежно від економічної кон'юнктури). У Європі щорічний чистий приріст мігрантів в рік складав 0,8 мільйони чоловік, трохи менше ніж в Північній Америці, яка щорічно приймала 1,4 мільйони чоловік, потім в Океанії з скромнішим чистим показником, що становить 90 000 мігрантів щорічно.¹

У міжнародній міграції робочої сили виділяють п'ять напрямів:

1) міграція з тих, що розвиваються в промислово розвинені країни;

Практично всі країни, в які іммігрує більше 25 тис. людина в рік, - високорозвинуті держави з ВВП більше 6900 дол. на душу населення. Джерело еміграції — країни, що розвиваються, головні з яких — Мексика і країни Азії.

2) міграція в рамках промислово розвинених країн

Міжнародна міграція робочої сили, існуюча в рамках промислово розвинених країн, більшою мірою пов'язана з неекономічними чинниками, ніж з економічними. Проте і для цих країн характерне таке явище як "витік розуму". Наприклад, із Західної Європи в США. Вперше в концентрованому вигляді цей процес виявився на рубежі 40-50 років, коли велика кількість фахівців, вчених із Західної Європи стали переміщатися в США. В результаті постраждав ряд наукових напрямів у ФРН, Італії, Франції.

3) міграція робочої сили між країнами, що розвиваються

Останніми роками росте міграція робочої сили між країнами, що

розвиваються. Головним чином, між "новими індустріальними країнами" і країнами арабських еміратів, країнами-членами ОПЕК, з одного боку, і іншими країнами, що розвиваються, з іншою. Так, наприклад, в післявоєнні роки (60-80-е рр.) особливо була помітна притока робочої сили до Гонконга з Китаю, В'єтнаму і інших країн Південно-східної Азії. Активно імпортував робочу силу Сінгапур. У Кувейті і Саудівській Аравії, наприклад, було зайняте до одного мільйона робітників з Йемену. Ця міграція визначалася в основному економічними причинами: вищим рівнем життя, заробітної платні в країнах - імпортерах робочої сили. Крім того, в азіатських "нових індустріальних країнах", в багатих країнах Персидської затоки постійно відчувався брак в малокваліфікованій робочій силі.

4) міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн (схожа з міграцією з країн, що розвиваються, в промислово розвинені);

Особливо слід сказати про міграцію в рамках колишніх соціалістичних країн, а також в СНД. Відомо, що СРСР імпортував робочу силу з Болгарії, В'єтнаму, Північної Кореї. З виникненням Російської держави до числа цих країн додалися робітники з Китаю. В даний час, за офіційними даними, в Росії трудяться 40 тис. китайців. Разом з організованим імпортом робочої сили має місце стихійна притока мігрантів з Китаю на територію Росії. За деякими даними існує небезпека колонізації російського Далекого Сходу і Сибіру його багатонаселеним сусідом.

5) міграція науковців, кваліфікованих фахівців з промислово розвинених країн, що розвиваються

Існує міграція робочої сили з промислово розвинених країн в країни, що розвиваються. В основному це потік кваліфікованих кадрів з країн Європи і Північної Америки в країни, що розвиваються. Причини цієї міграції як економічні (достатньо високе заробітчанство у викладачів учбових закладів, інженерів, інструкторів і інших фахівців, наприклад, в країнах ОПЕК), так і життєві (взнати мир, спробувати свої сили і т. п.).

У останні десятиліття склалися світові регіони міграції робочої сили:

1 регіон міграції - В Західній Європі тільки в країнах ЄС налічується 13 млн. мігрантів і членів їх сімей. Найрозвиненіші західноєвропейські країни, і, перш за все країни, що входять в Європейський союз, притягають робочу силу з менш розвинених західноєвропейських країн (Португалії, Мальти, Іспанії), арабських країн Північної Африки і Близького Сходу, країн Африки на південь від Сахари, східноєвропейських країн і республік колишнього СРСР. Міграції працівників з африканських країн – колишніх колоній західноєвропейських держав сприяють спільність мови, традиційні торгівлі, що історично склалися, і інші зв'язки. Притоки іммігрантів до Західної Європи - 180 тис. людина в рік. Більш того, в рамках західноєвропейської інтеграції створений і розвивається спільний ринок робочої сили, припускаючий свободу переміщення працівників між країнами Європейського союзу і уніфікацію трудового законодавства. Основну частину іммігрантів приймають такі західноєвропейські країни, як

Німеччина, Франція, Англія, а також Бельгія, Нідерланди, Швеція і Швейцарія. Так, у ФРН налічується 4630 тис. іноземців, у Франції — близько 4 млн. переважно вихідців з Північної Африки, в Бельгії — близько 1 млн. іспанців і італійців, в Швеції — 1 млн. переважно фіннів.

2 регіон міграції - В регіоні Близького Сходу нафтовидобувні країни також притягають на промисли величезне число людей з Індії, Бангладеш, Пакистану, Йорданії, Йемену, а також з Греції, Туреччини, Італії. До початку 90-х рр. тут працювали більше 4,5 млн. іноземців, тоді як число місцевих робітників склало тільки 2 млн. чоловік.

Частка іммігрантів в загальній чисельності робітників сили окремих країн вельми значна. Так, в Об'єднаних Арабських Еміратах вона складає 97%, Кувейті — 86,5%, Саудівської Аравії — 40%, тобто переважну або велику частину всієї промислової робочої сили. Нафтовидобувні країни цього регіону привертають дешеву іноземну робочу силу на важкі низькооплачувані роботи. Робітники приїжджають в основному з сусідніх арабських країн, а також з Індії, Пакистану, Бангладеш, Кореї, Філіппін. Більше половини робочої сили Саудівської Аравії, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Бахрейн, Кувейт і Оман складають іноземні робітники. У середині 90-х років тільки в Саудівській Аравії налічувалося близько 4 млн. трудових мігрантів зі всього світа, зайнятих в різних сферах виробництва, економічного і соціального життя цієї багатющої нафтовидобувної держави миру. Головним експортером робочої сили в цьому регіоні є Єгипет. Все більше мігрантів прямують сюди з Південної і Південно-східної Азії, а також деяких арабських країн. Деякі арабські країни є одночасно експортерами і імпортерами робочої сили. До їх числа відносяться Йемен, Ірак, Лівія.

Особливу групу мігрантів на Близькому Сході складають євреї. За період з 1989 по 1994 р. з країн СНД до Ізраїлю виїхали понад 500 тис. людина. Причини втечі євреїв з країн колишнього комуністичного регіону є наступні: повернення на етнічну батьківщину, відхід від політичної невизначеності і економічних труднощів, бажання возз'єднатися з родичами і за релігійними мотивами.

3 регіон міграції - США. Будучи найекономічніше розвиненою країною сучасного миру, США є основним напрямом міграції як низько кваліфікованої, так і висококваліфікованої робочої сили. Трудові ресурси США історично склалися значною мірою за рахунок іммігрантів. Іноземці і зараз складають близько 5% робочої сили країни. Післявоєнна імміграція в Сполучені Штати складалася з декількох етапів. Перший представляв могутній європейський потік, коли в США з країн Західної Європи в'їхали 6,6 млн. чоловік. Другий почався в 1965 р., коли був прийнятий закон, що створив сприятливі умови для вихідців з Азії і Латинської Америки. З 1993 р. веде свій відлік третій етап, коли віддається перевага емігрантам з Європи — Ірландії, Італії, Польщі, а також з Аргентини. Зазначена переорієнтація приведе до того, що до початку третього тисячоліття США можуть стати країною, де білі опиняться в меншині в результаті прогнозованої високої народжуваності кольорового населення. Основні потоки

нізкокваліфіцированої робочої сили прямують в США з довколишніх латиноамериканських країн – Мексики, країн Карібського басейну. Висококваліфіковані працівники іммігрують в США практично зі всіх країн світу, включаючи Західну Європу, Латинську Америку, Росію, Індію і т.д. У США легально іммігрують 740 тис. людина в рік і емігрують 160 тис. людина. Чиста імміграція (міграційне сальдо) складає 580 тис.

4 регіон міграції - цей міжнародний регіон міграції сформувався в Австралії. У цій країні трудяться 200 тис. іноземних робітників. Австралія, як і США, орієнтована на асиміляцію іммігрантів. З 1982 р. Австралія стала проводити міграційну політику, стимулюючи розвиток бізнесу в країні. Відповідно до неї в країну в першу чергу приймалися іммігранти, що робили інвестиції в її економіку.

5 регіон міграції - П'ятим центром трудової міграції є країни Азіатсько-тихоокеанського регіону (АТР) — Бруней. Японія, Гонконг, Малайзія, Сінгапур, Республіка Корея, Тайвань, Пакистан. Наприклад, Японія починає ввозити робочу силу. Традиційно це були корейці, але останнім часом з'явилися і іранці, що виконують чорну роботу. В той же час Японія може вивозити робочу силу високої кваліфікації, супроводжуючи її прямі інвестиції в країни АТР. Цей тип міграції називають транзитною професійною міграцією. У зв'язку з бурхливим розвитком нових індустриальних держав Південно-східної Азії туди значно збільшилася притока іммігрантів, що наймаються на тимчасові роботи. Особливо це помітно у разі Південної Кореї і Малайзії.

6 регіон міграції - у Латинській Америці складається шостий центр тяжіння робочої сили, де іммігрантів приймають в основному Аргентина і Венесуела. Загальне число мігрантів досягає 3 млн. чоловік, більшість яких складає латиноамериканці. Але Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Чилі і Парагвай субсидують спеціальні програми по залученню восточноєвропейцев, зокрема вихідців з колишнього СРСР. Вони гостро потребують нафтовиків, інженерів-хіміків, фермерів. У Латинській Америці сезонні робітники і робітники на складальні підприємства прямують до Аргентини і Мексики.

7 регіон міграції - існує африканський центр. За приблизними оцінками міжкраїнова міграція в Африці складає 2 млн. чоловік. В основному багатші африканські країни беруть некваліфікованих працівників з сусідніх країн. У Африці на південь від Сахари на Берег слонової кістки, Нігерію і ЮАР доводиться більше половини притоки всіх іммігрантів. ЮАР зацікавлена в притоці фахівців з колишніх країн СРСР, але на постійне місце проживання.

Законодавства більшості країн, регулюючи в'їзд іноземців, перш за все, проводять чітку відмінність між іммігрантами - людьми переїздить в країну на постійне місце проживання, і неіммігрантами — людьми, що приїздить до країни тимчасово и/или не претендуючими там, на постійне місце проживання. Не дивлячись на те, що неіммігранти часто можуть знаходитися і працювати в приймаючій країні протягом тривалого періоду часу, найважливішим з економічної точки зору, є регулювання трудової імміграції.

Державна міграційна політика – це цілеспрямована діяльність держави по регулюванню процесів експорту і імпорту робочої сили в дану країну або з неї.

Державна міграційна політика підрозділяється на 2 види:
еміграційну і імміграційну, кожна з яких має свої цілі і задачі.

Регулювання імміграції:

Країни імміграції з часом все більше включали в свою систему трудову міграцію (сезонну і сільськогосподарську зайнятість аж до посиленого вербування робочої сили найвищої кваліфікації – як наслідок міжнародного переплетення ринків капіталу, валюти і товарів, а також як застосування “якнайкращої міжнародної технологічної практики”). Країни, що раніше орієнтувалися на короткострокову трудову міграцію, зважаючи на тривале використання праці іноземців і практики возз'єднання сімей де-факто перетворилися на країни імміграції.

Можна стверджувати, що відбувається певна міжнародна адаптація систем, але зберігаються їх сутнісні відмінності. Так, міграційні системи, переслідуючі мету інтеграції іноземців (демографічна мета, що відповідає соціальній політиці країни), мають довгострокові плани. Вони неквапом реагують на зміни кон'юнктури на ринку праці. Навпаки, політика використання праці іноземців орієнтується на потреби ринку праці і дозволяє швидко адаптуватися до кон'юнктури, що змінилася. Робоча сила підбирається в першу чергу на ринку праці, оскільки по лінії возз'єднання сімей стираються критерії відбору.

Такі країни імміграції, як США, Канада, Австралія стимулюють притоку робочої сили – від кваліфікованої до висококваліфікованої, в Європі ця практика зустрічається набагато рідше. Відповідно кваліфікаційна палітра первинних трудових іммігрантів в США схожа з палітрою подальших іммігрантів – членів їх сімей.

Імміграція може завершитися формуванням етнічних анклавів, що займають певні ніші на ринку праці; проте будучи підсумком цілеспрямованого вербування вона може підвищити конкуренцію в певних сегментах ринку праці. Відносне перевищення пропозиції робочої сили не повинне тому виливатися в приріст безробіття. Воно може бути скоректоване шляхом збільшення заробітної платні. Але мігранти, заповнюючи ніші, самі можуть створювати попит на свою діяльність.

Держави визначають категорії «бажаних» мігрантів (селективний метод):

- Некваліфіковані робітники, готові за мінімальну оплату виконувати важку, шкідливу роботу
- Працівники новітніх і перспективних професій
- Володарі рідкісних професій
- Світові знаменитості
- Крупні підприємці, готові інвестувати капітал і створювати нові робочі місця

Проблемами трудової імміграції займаються державні інститути приймаючих країн, діючи на основі національного законодавства, а також підписаних двосторонніх і багатобічних угод. Звичайно в дозволі проблем імміграції задіяні як мінімум три державні відомства:

- міністерство закордонних справ, що відає через своє консульське управління видачею в'їзних віз,
- міністерство юстиції в особі служби по імміграції або інші органи прикордонного контролю, які безпосередньо виконують визначений законом режим в'їзду,
- міністерство праці, наглядаюче за використанням іноземної робочої сили.

У більшості країн дозвіл на в'їзд іммігранту видається на підставі підписаного контракту з наймачем про його трудовлаштування і висновки міністерства праці про те, що дана робота, оскільки вимагає спеціальних навиків або з інших причин, не може виконуватися місцевими робітниками. У деяких країнах перед видачею дозволу на в'їзд потенційного іммігранта його працедавець зобов'язаний одержати згоду міністерства внутрішніх справ і профспілок даної галузі.

Нормативно-правова база для імміграції в більшості приймаючих країн представлена величезною кількістю законів і підзаконних актів.

Основні риси імміграційного законодавства наступні:

• Професійна кваліфікація.

Законодавства всіх приймаючих країн встановлюють жорсткі вимоги до рівня освіти і стажу роботи за фахом. Мінімальною вимогою до освіти вважається закінчення повного курсу середньої школи або професійно-технічного училища, що повинне підтверджуватися відповідним дипломом. В більшості випадків диплом необхідно пір'ї підтверджувати або оцінювати в приймаючій країні на предмет відповідності вимог до фахівця у відповідній сфері в даній країні вимогам, що пред'являлися до випускника поданої спеціальності в країні — експортері робочої сили. Пріоритет при наймі на роботу віддається приймаючими країнами фахівцям, що мають як мінімум 3-5 років стажу роботи за фахом. Можуть потрібно також і рекомендаційні листи. В'їзд до Японії некваліфікованих робітників заборонений.

• Обмеження особистого характеру.

Зрозуміло, законодавство приймаючих країн пред'являє жорсткі вимоги до стану здоров'я іммігрантів. У країни не допускаються наркомани, психічно

хворі люди, люди, заражені вірусом СНІД. Іммігранти зобов'язані уявити довідку про стан свого здоров'я, завірену консульською установою приймаючої країни, або пройти спеціальне медичне обстеження Віковий ценз іммігрантів встановлюється законодавством залежно від галузі промисловості, в якій вони мають намір працювати. Звичайно він коливається в межах 20-40 років. Нарешті, надзвичайно серйозними є законодавчі вимоги до політичного і соціального вигляду іммігрантів. Найчастіше законодавчо заборонено іммігрувати особам, раніше судимим за кримінальні злочини, членам терористичних і профашистських організацій.

- **Кількісне квотування.**

Більшість країн, що приймають їм мігрантів, встановлює їх максимальну кількість. Кількісні квоти можуть вводитися в рамках всієї економіки в цілому, визначаючи максимальну частку іноземної робочої сили в числі всіх трудових ресурсів; у, рамках окремих галузей, визначаючи максимальну частку іноземних робітників в числі всіх зайнятих в даній галузі; в рамках окремих підприємств, визначаючи максимальну частку іноземних робітників на одному підприємстві; або як обмеження на загальну кількість іммігрантів, що приїждять до країни протягом одного року Кількісне квотування є вельми жорстким методом державного регулювання імпорту робочої сили і звичайно визначається відповідними законами, за дотриманням яких наглядають правоохоронні органи.

- **Економічне регулювання.**

Воно вводить певні фінансові обмеження, що забезпечують скорочення чисельності іммігрантів. Що стосується юридичних осіб, то в деяких країнах фірми мають право наймати іноземну робочу силу тільки після досягнення певного об'єму обороту і продажів або після внесення певних платежів до державного бюджету. Приватні особи мають право іммігрувати, тільки якщо вони готові інвестувати в економіку приймаючої країни визначену законом суму, довести легальність походження цих грошей і створити певну кількість робочих місць. За законодавством деяких країн за оформлення імміграції і трудовлаштування на місцеве підприємство іммігранти зобов'язані платити. Деякі пільги надаються для керівного складу корпорацій, що мають право укладати угоди від її обличчя, спроможним іноземцям, готовим використовувати працю місцевих громадян в домашньому господарстві.

- **Тимчасові обмеження.**

Законодавства більшості країн встановлюють максимальні терміни перебування іноземних працівників на їх території, після закінчення яких вони повинні або покинути приймаючу країну, або одержати від компетентних органів дозвіл на продовження свого перебування в ній. Часто для осіб, що мали в приймаючій країні статус стажистів або студентів, передбачаються жорсткі правила, що не дозволяють продовжити своє перебування в ній, вимагаючи обов'язкового виїзду на батьківщину, перебування там мінімум протягом декількох років, тільки після чого вони придбавають право знов приїхати в приймаючу країну.

- **Географічні пріоритети.**

Практично кожна країна, що приймає іммігрантів, законодавчо встановлює географічну і національну структуру імміграції. Вона звичайно регулюється за допомогою кількісних квот на в'їзд іммігрантів з певних країн. Іноді, щоб уникнути звинувачень в упередженості і порушенні прав людини, уряди проводять в рамках географічних квот лотереї на право іммігрувати між представниками різних країн з одного географічного регіону.

Згідно заяві міністра Російської Федерації, що займається питаннями національної політики, Володимира Зоріна, з 1 січня 2003 року в Росії вперше буде введена квота на в'їзд іноземних громадян з метою здійснення ними трудової діяльності. Складе вона 500-700 тис. людина.

- **Заборони.**

Явні і приховані заборони наймати іноземну робочу силу звичайно містяться в законах про професії, якими іноземцям займатися заборонено. Явні заборони прямо перераховують галузі або спеціальності, в яких працювати іноземцям не можна. Приховані заборони, навпаки, встановлюють перелік галузей або спеціальностей, в яких можуть працювати тільки громадяни даної країни, перекриваючи тим самим доступ до них іноземців. Звичайно для будь-яких пересувань іммігранта, зміни спеціальності, зміни місця роботи вимагається одержувати додатковий дозвіл імміграційних властей, які можуть і відмовити в його видачі. Зрозуміло, заборонена нелегальна імміграція, яка в більшості країн присікається поліцейськими методами, які, правда, далеко не завжди ефективні.

- Відповідно до законів США в'їзд в країну закритий:

- іноземцям, які мають заразливі хвороби, психічні захворювання, що представляють небезпеку для них самих і оточуючих, або є наркоманами;
- іноземцям, осудженим у зв'язку з кримінальним злочином, що мав у минулому дві і більш судимостей із загальним терміном вироку більше 5 років позбавлення волі, що приїжджає для заняття проституцією або викритим в занятті проституцією протягом останні 10 років, викритим в перевезенні наркотиків або зробив злочин на території США;
- іноземцям, метою в'їзду яких в США є шпигунство, саботаж, порушення правил експорту, скидання американського уряду, участь в терористичних акціях;
- іноземцям, які були членами або співробітничали з комуністичними і іншими тоталітарними партіями;
- іноземцям, які в співпраці з нацистською партією Німеччини брали участь в переслідуваннях інших осіб з расових, національних і політичних причин;
- іноземцям, геноцидом, що займається;
- іноземцям, які не можуть містити себе і будуть тягарем для американського суспільства (зажадають виплату бюджетних допомог);
- іноземцям, які не одержали дозволу Департаменту праці на заняття кваліфікованою або некваліфікованою роботою в США, і іноземцям, що закінчили іноземні медичні учбові заклади і не пройшли іспиту в США на право заняття лікарською діяльністю;

- іноземцям, депортованим із США протягом останнього року, які намагалися одержати візу шляхом фальсифікації або спотворення інформації, які допомагали іншим іноземцям в'їхати на територію США з порушенням закону.

Законодавчо встановлюються санкції за порушення порядку імміграції. Вони можуть накладатися як на самих мігрантів, так і на тих, хто допомагає їм незаконно в'їхати в країну або наймає їх на роботу. Незаконне проникнення в країну вважається злочином. За його здійснення передбачаються депортація, грошові штрафи и/или тюремний висновок. Подібний злочин, досконалий повторно, карається повторною депортацією, великим грошовим штрафом і тривалішими термінами висновку. За незаконне посередництво або наймання на роботу нелегального іммігранта, які також вважаються злочином, передбачаються настільки крупні штрафи, що вони можуть вести до розорення деяких невеликих фірм і підприємств.

РЕГУЛЮВАННЯ РЕЕМІГРАЦІЇ.

В умовах тиску з боку профспілок, які бачать в напливі іммігрантів головну причину безробіття, уряди багатьох західних країн з початку 70-х років стали вживати активні ЗАХОДИ ПО СТИМУЛЮВАННЮ ВИЇЗДУ ІММІГРАНТІВ НАЗАД НА БАТЬКІВЩИНУ. У числі традиційних державних заходів рееміграції наступні:

- Програми стимулювання рееміграції. Вони включають широкий круг заходів, починаючи від заходів по примусовій репатріації незаконних іммігрантів до надання матеріальної допомоги іммігрантам, охочим повернутися на батьківщину. У західноєвропейських країнах (ФРН, Франція, Нідерланди) приймалися програми матеріального заохочення рееміграції, передбачаючи виплати вихідних допомог при добровільному звільненні іммігрантів і їх від'їзді на батьківщину. В деяких випадках допомоги виплачувалися при одній тільки заяві іммігранта про його бажання покинути приймаючу країну, в інших — через деякий час після його фактичного повернення додому. Причому отримання вихідної допомоги позбавляло іммігранта права повторно в'їхати в приймаючу країну. Виплати допомоги здійснювалися за рахунок засобів, накопичених у фонді соціального страхування або пенсійному фонді в результаті відрахувань підприємством, що найняло на роботу. Хоча вважалося, що такий спосіб фінансування не покладає додаткового тягаря на витратну частину бюджету, на практиці бюджетні витрати виявилися також вельми значними в результаті необхідності створення електронної системи державного обліку іммігрантів і виплати допомог. Ефективність програм стимулювання рееміграції

залишається вельми низькою.

- Програми професійної підготовки іммігрантів. Як засіб, який міг би спонукати іммігранта повернутися на батьківщину, уряди окремих країн (Франція, ФРН, Швейцарія) розглядають програми професійного утворення іммігрантів. За логікою цих програм, діставши освіта в розвиненій країні, іммігранти зможуть розраховувати на більш високооплачувану і престижну роботу, що і спонукає їх повернутися на батьківщину. Проте інтерес з боку іммігрантів до участі в таких програмах опинився досить низьким з тієї причини, що придбання спеціальності саме по собі не гарантувало отримання роботи по цій спеціальності на батьківщині. Тому більшість іммігрантів вважала за краще зберегти свої існуючі, хай і низькооплачувані, роботи в розвинених країнах, ніж реемігрувати і намагатися знайти кращу роботу на батьківщині.

- Програми економічної допомоги країнам масової еміграції. Розвинені країни укладають угоди з країнами—експортерами робочої сили про інвестиції частини перекладів працівників на батьківщину і частини державних коштів в створення нових підприємств в країнах, що розвиваються, які могли б стати місцями роботи для реемігрантов. Такі підприємства набували форму кооперативів, сумісних компаній, акціонерних суспільств. Найбільший розвиток ця форма одержала в двосторонніх відносинах ФРН і Туреччини. У ряді випадків нові турецькі компанії, створені в основному за німецькі гроші, не тільки стали пунктом тяжіння для реемігрантов, але і припинили нові потоки еміграції з Туреччини.

Не дивлячись на активні дії урядів приймаючих країн, більшість програм стимулювання рееміграції не досягла поставлених цілей: при деякому збільшенні рееміграції на початку їх здійснення від'їзд іноземних робітників на батьківщину різко зменшувався у міру того, як скорочувалося фінансування програм. Проте головною причиною їх низької ефективності є те, що уряди країн, що експортують робочу силу, просто не зацікавлені в її реекспорті і не роблять належних зусиль по скороченню еміграції.

Регулювання еміграції

Міграційна політика країн-експортерів для захисту своїх інтересів здійснюється по наступних напрямках:

1. регулювання масштабів еміграції і якісного складу емігрантів, що виражається в політиці заборони виїзду кваліфікованих фахівців;
2. використання еміграції для поліпшення економічного стану країни. Йдеться про стимулювання залучення в країну валютних засобів емігрантів;
3. залучення засобів приватних посередницьких організацій шляхом введення обов'язкових внесків і страховок. Для цього використовуються двосторонні угоди і контрактна форма найму для роботи за межею;

4. створення спеціальних фондів, які стежать за дотриманням прав мігрантів і сприяють накопиченню засобів для забезпечення медичного обслуговування, житлового будівництва і др.;
5. прагнення сумістити інтереси держави і його громадян. Найпоширенішим інструментом в цьому напрямі є обов'язкове державне ліцензування діяльності по найму громадян на роботу;
6. вживання заходів по взаємному захисту інтересів країн-експортерів і країн-імпортерів трудових ресурсів.

Три рівні регулювання ММРС:

1. Національний – сукупність заходів окремої держави по здійсненню міграційної політики у своїй країні.
 - МЗС (видача віз)
 - Міністерство юстиції
 - Міністерство праці (видача дозволів на роботу)
 - національні міграційні служби
 - посередницькі міграційні фірми
- Задачі:
- 1) видача віз
 - 2) видача дозволів на роботу
 - 3) видача дозволів на в'їзд в країну і на час перебування в країні.

Наприклад, у США питаннями трудової міграції займаються багато федеральних органів. Державний департамент має спеціальне бюро з консульських питань, яке встановлює порядок надання в'їзних віз, контролює їх видачу і веде облік. У Міністерстві юстиції існує Служба імміграції і натуралізації, на яку покладений контроль за дотриманням правового режиму в'їзду і перебування іноземців на американській території, а також їх затримання і депортація, якщо вони порушують чинне законодавство США. Міністерство праці визначає, чи не виявиться іммігрант тягарем для американської економіки, чи не позбавить він якого-небудь американця робочого місця. Зваживши всі обставини, служба імміграції і натуралізації може надати іммігранту дозвіл на мешкання в США.

2. Міжнародний – система заходів по регулюванню ММРС в регіонах світової спільноти
 - Міжнародна організація праці (профспілки, організації підприємців, уряду)
 - 1) регламентація робочого часу
 - 2) регламентація набору робочої сили
 - 3) боротьба з безробіттям
 - 4) забезпечення нормальних умов життя і роботи емігрантів
 - 5) реформування питань соцстраху і соцзабезпечення
 - 6) організація професійно-технічного навчання

- Міжнародна організація міграції
- 1) розробка довгострокових програм у області регулювання міграційних потоків
- 2) надання допомоги в питаннях організації міграції
- 3) розвиток технічної співпраці у області міграції
- 4) запобігання «витоку розуму» і рееміграції
- 5) надання експертних послуг з питань ММРС

В даний час чимале число глобальних установ і організацій (перш за все, в рамках ООН), а також регіональних угруповань продовжують займатися проблемами, пов'язаними з міграцією населення і трудових ресурсів. Так, Комісія ООН по народонаселенню має в своєму розпорядженні фонд, частина якого використовується на субсидування національних програм у області міграції населення. Діяльність Міжнародної організації праці передбачає як одна з своїх цілей регулювання міжстранової міграції населення. У документах ЮНЕСКО є положення, направлені на поліпшення утворення трудящихся-мігрантів і членів їх сімей. Зростає роль Міжнародної організації по міграції (МОМ), метою якої є забезпечення впорядкованої і планової міжстранової міграції, її організація, обмін досвідом і інформацією з цих питань.

У дозволі проблем, що виникають у зв'язку з масовими переміщеннями населення, різні види допомоги (юридичної, фінансової, медичної і ін.), як мігрантам, так і національним урядам надають міжнародні організації з питань міграції. Серед них виділяються організації, підвідомчі ООН або пов'язані з нею: Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ), Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт, Міжнародна організація праці.

Іншу групу складають міжурядові організації – Міжнародна організація по міграції (МОМ) і ін.

Третю категорію складають міжнародні неурядові організації – «Каре Інтернешнл», «Карітас Інтернаціоналіс», «Лікарі без меж», Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Європейська консультативна служба у справах біженців і засланих, Європейська юридична система з питань притулку, Міжнародна рада добровільних агентств і ін. Останні займаються наданням допомоги в основному вимушеним мігрантам, в першу чергу в період надзвичайних ситуацій, координують діяльність з УВКБ, МОМ і національними урядами.

Система Організації Об'єднаних Націй займається різними аспектами міжнародної міграції. Наприклад, Секретаріат Організації

Об'єднаних Націй займається збором, аналізом і розповсюдженням інформації про масштаби, тенденції і національну політику у області міжнародної міграції. Інші органи системи Організації Об'єднаних Націй займаються такими питаннями, як права людини, особи, переміщені всередині країни, возз'єднання сімей, нелегальні мігранти, незаконне провезення мігрантів через межі і соціально-економічна інтеграція мігрантів. Крім того, спеціалізовані установи системи займаються питаннями, що входять в їх компетенцію і в їх мандати, зокрема таким, як потоки робочої сили, біженці і особи, що шукають притулки, і грошові перекази мігрантів.

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй неодноразово розглядала питання, що стосуються міжнародної міграції і розвитку. Зовсім недавно в своїй резолюції 56/203 від 21 грудня 2001 року Генеральна Асамблея призвала систему Організації Об'єднаних Націй і інші відповідні організації продовжувати розглядати питання про міжнародну міграцію і розвиток і подавати належну підтримку процесам і діяльності у області міжнародної міграції і розвитку. У відповідь на цю резолюцію, а також в цілях надання Генеральній Асамблеї додаткової інформації щодо міжнародної міграції

Відділ народонаселення Організації Об'єднаних Націй організував в липні 2002 року першу загальносистемну координаційну нараду, присвячену міжнародній міграції.

Національна політика, направлена на надання дії на масштаби і структуру міжнародної міграції, стала здійснюватися активніше, розповсюджуючись на всі регіони миру. Широке обговорення питань, що стосуються низького рівня народжуваності і старіння населення, безробіття, «витоку розуму» і їх притоки, грошових переказів мігрантів, прав людини, соціальної інтеграції, ксенофобії, незаконного провезення людей через межі і національної безпеки, сприяло перегляду політики у області міграції і потенційних недоліків і переваг країн походження, приймаючих країн і країн транзиту. Протягом останніх десятиліть різко збільшилося число країн, уряди яких вжили нові заходи, направлені на надання дії на міграцію. Зокрема, частка країн, що приступили до здійснення політики, направленої на обмеження масштабів імміграції, збільшилася з 6 відсотків в 1976 році до 40 відсотків в 2001 році.

3. Інтеграційний - заходи по регулюванню ММРС в рамках інтеграційного об'єднання:

- 1) надання безвізового пересування населенню в рамках інтеграційного об'єднання
- 2) створення загальних інформаційних систем по міграції робочої сили в рамках інтеграційного об'єднання
- 3) вживання сумісних заходів по боротьбі з нелегальною міграцією
- 4) вживання сумісних технічних заходів контролю над емігрантами.

У ЄС прийнята «Хартія основних соціальних прав робітників ЄЕС» (підписана 9 грудня 1989 р.), в розділі 1 якої визначено, що «кожен працівник ЄЕС повинен мати право вільного переміщення по території Співтовариства,

підкоряючись правилам і обмеженням, обумовленим громадським порядком, суспільною безпекою і здоров'ям», а в другому - «свобода переміщення повинна давати право кожному працівнику вибрати будь-яке заняття або професію в ЕЕС на основі принципів рівноправності, що стосуються трудовлаштування, умов праці і соціального захисту в приймаючій країні». Таким чином, в цьому документі декларується, що створення єдиного економічного простору підкріплюється його соціальним забезпеченням.

Лекція до питання 5. Україна у світових міграційних процесах.

У світових міграційних процесах Україна виступає і як приймаюча, і як направляюча країна.

На початку 1990-х міграційний баланс змінився на користь виїжджаючих, серед яких відносно велику частину складали росіяни і євреї. Кримські татари, навпаки поверталися на історичну батьківщину. Зовнішня міграція кінця ХХ — почала ХХІ вв. працює на зменшення етнічної мозаїчності населення України.

Питома вага найчисленніших етнічних груп (перш за все, російської і єврейської) зменшується, зростає частка етнічної більшості (українців) і кримських татар. Двухетнічність населення України стає менш вираженою. Таким чином, зовнішня міграція є одним з найважливіших чинників, що зумовили наявність сьогодні в Україні 150—200 прийшлих етнічних співтовариств, що становлять близько чверті всього населення.

Міграцію з України умовно можна розділити на дві частини: з одного боку, це транзит через Україну до Росії так званих “мігрантів з третіх країн” (на думку МВС, це найбільш неблагонадійна публіка, часто пов'язана з тероризмом і торгівлею наркотиками). З другого боку, у всьому світі існують об'єктивні процеси міграції робочої сили. Близько 40 відсотків трудових мігрантів з України приймає Росія (зокрема Москва і Тюмень). Порядка 250 тисяч наших співвітчизників працюють в Португалії. Великі "трудові десанти" висаджуються в Чехії, Польщі, Німеччині, Греції, Іспанії. За різними підрахунками, трудова міграція з України складає від 2,5 до 7 млн. чоловік в рік. У цих умови уряд вимушено формувати і проводити активну багатоцільову міграційну політику, шукати підтримки у відповідних міжнародних організацій, розвивати співпрацю з іншими країнами в цій області.

- Українські домробітниця дуже цінуються в Європі. Греція просто наповнена ними. Там навіть видали спеціальний закон, що полегшує легалізацію робітників зі сходу, чимала їх частина, переважно жінки, завербована з України. А в далекій Італії з'явилася практика, коли господарі, щоб не втрачати прислугу, пропонують українкам переїхати на Апенніни всією сім'єю, допомагають з легалізацією, беруть на себе зобов'язання забезпечити житлом, влаштувати дітей в школу. Вся

- Україна - один з основних постачальників робочої сили до Росії. За різними даними, загальна чисельність українських громадян, що працюють в Росії, складає від 4 до 5 мільйонів чоловік. Середня зарплата українського мігранта в Росії - 100-150 доларів (для порівняння: середня зарплата працюючих в далекому зарубіжжі - 200-300 доларів). <http://aif.ukr.info/images/7586/07.jpg?display=large> Їдуть в основному в регіони небідні: до Москви і Підмосков'я (це в основному будівники), багато наших і в Тюменському регіоні (трудяться в нафтовій галузі). Трохи менше - в Краснодарському краю і Ленінградській області.

На ступінь міграції з України впливають наступні чинники:

1. Вищий рівень життя і вигідні матеріальні умови, пропоновані іншими країнами
2. Обмеження чисельності виїжджаючих місткістю ринків праці приймаючих країн і рівнем кваліфікації української робочої сили
3. Невизнання більшістю стану миру дипломів про вищу освіту
4. Мовні бар'єри.

Основні причини міграції до України:

1. Міжнаціональні суперечності, «гарячі точки» довколишніх країн привели до появи проблеми «біженців»
2. Міграція в рамках колишніх соціалістичних країн і СНД
3. Повернення на батьківщину раніше виїжджаючих українських громадян

Задачі України у області міграційної політики:

1. Формування обґрунтованої міграційної політики, правової бази регулювання міграційних процесів
2. Розвиток співпраці з іншими країнами по проблемах міграції населення і трудових ресурсів
3. Реалізація прав громадян на свободу переміщення
4. Забезпечення гарантій захисту трудящих - українських громадян за рубежом
5. Забезпечення безперешкодного повернення на батьківщину і допомогу в адаптації мігрантів

Додаткова інформація:

Суспільний поділ праці – відокремлення окремих видів трудової діяльності, що стало причиною й умовою виникнення товарного виробництва.

Суспільний поділ праці буває трьох функціональних видів:

- 1) загальний – поділ праці між великими сферами матеріального і нематеріального виробництва (промисловість, сільське господарство, транспорт та ін.);

2) частковий – поділ праці усередині великих сфер за галузями і підгалузями (важка і легка промисловість, скотарство, землеробство та ін.), а також усередині них (металургія, автомобілебудування та ін.);

3) одиничний – поділ праці усередині одного підприємства, що розглядається як цикл створення закінченого товару.

Виділяється також два види територіального поділу праці:

1) міжрегіональний – поділ праці між регіонами однієї і тієї ж країни;

2) міжнародний – поділ праці між різними країнами.

Причиною й умовою виникнення і розвитку міжнародної економіки став **міжнародний поділ праці (МПП)** у всіх трьох його функціональних формах.

Міжнародний поділ праці – вища ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, що передбачає стійку концентрацію виробництва визначеної продукції в окремих країнах.

Головним напрямком розвитку МПП стало розширення міжнародної спеціалізації і кооперування виробництва, що є формами МПП і виражають його сутність.

Міжнародна спеціалізація – це спеціалізація підприємств різних країн на виготовленні часткових продуктів, пов'язана з науково-технічною революцією. Розвивається вона за двома напрямками.

1. Виробничий напрямок включає спеціалізацію: міжгалузеву; внутрішньогалузеву; окремих підприємств.

2. Територіальний напрямок включає спеціалізацію окремих країн, групи країн або регіонів на виробництві визначених товарів і їхніх частин для світового ринку.

Основні види міжнародної спеціалізації виробництва:

1) предметна (виробництво продуктів);

2) подетальна (виробництво компонентів продуктів);

3) технологічна або стадійна (здійснення окремих технологічних процесів).

Об'єктивною основою міжнародного кооперування виробництва є зростаючий рівень розвитку продуктивних сил і процес стійких виробничих

зв'язків між самостійними підприємствами як усередині країн, так і на світовому рівні.

Міжнародне кооперування як визначена система відносин характеризується сферою, областю діяльності і методом співробітництва.

Міжнародне кооперування охоплює наступні сфери співробітництва:

1. Виробничо-технологічне співробітництво, що включає:

передачу ліцензій і прав власності;

розробку й узгодження проектно-конструкторської документації, технологічних процесів, технічного рівня і якості продукції, будівельних і монтажних робіт, модернізацію підприємств, що кооперуються;

удосконалювання керування виробництвом, стандартизацію, уніфікацію, сертифікацію, розподіл виробничих програм.

2. Торгово-економічні процеси, пов'язані з реалізацією кооперованої продукції.

3. Післяпродажне обслуговування техніки.

При налагодженні коопераційних зв'язків використовуються наступні методи:

1. Здійснення спільних програм, що реалізується в двох формах:

підрядне виробниче кооперування – виконання певної роботи виконавцем з доручення замовника, що обумовлюється термінами, обсягами, якістю виконання і т. д.;

спільне виробництво.

2. Спеціалізація в договірному порядку – це розмежування виробничих програм між учасниками виробничого кооперування, що дозволяє усунути або зменшити дублювання виробництва і пряму конкуренцію між собою на ринку.

3. Створення спільних підприємств – об'єднання капіталу декількох учасників для реалізації окремих, взаємно погоджених цілей.

Фактори розвитку і причини участі країн у міжнародному поділі праці.

Існує визначена сукупність факторів, що впливають на розвиток МПП, ступінь і масштаби участі в ньому тих або інших країн.

1. Національні фактори МПП:

природно-географічні розходження (природно-кліматичні умови, природні ресурси, величина території, чисельність населення, економіко-географічне положення);

соціально-економічні умови (досягнутий рівень економічного і науково-технічного розвитку, історичні традиції розвитку окремих видів виробництва, механізм організації національного виробництва, механізм організації зовнішньоекономічних зв'язків).

2. Міжнародні фактори МПП:

рівень НТП у світі: чим він вище, тим більше наукомісткими стають галузі (продукти) спеціалізації країн;

попит на світовому ринку;

система міжнародних розрахунків;

екологічні проблеми, що по-новому порушують питання про вартість природних ресурсів і якість товарів.

Умовами, що визначають участь країни в МПП, є елементи продуктивних сил – засоби праці, предмети праці, робоча сила. З усіх факторів, що визначають участь країни в МПП, вирішальну роль відіграють засоби праці. Від наявності цього фактора, у кінцевому підсумку, залежить те місце, що країна займає в системі МПП. Якщо засоби праці в країні досить розвинуті, то вона може бути постачальником на світовий ринок переважно готових виробів і мати такий народногосподарський комплекс, що забезпечує національне функціонування всіх галузей національної економіки.

У МПП вступають спочатку підприємці різних країн. Вони прагнуть продати свою продукцію за кордоном дорожче, купити там товари подешевше і перепродати їх у своїй країні з прибутком. Прагнення одержати більш значну вигоду від експортно-імпортних операцій у порівнянні з купівлею-продажем

на внутрішньому ринку і є основним мотивом участі підприємців різних країн у МПП.

Причиною, що спонукує країни вступати в МПП, є протиріччя між зростанням суспільних потреб і недостатнім рівнем існуючих ресурсів для їхнього задоволення. Коли це протиріччя виникає, постає питання про ощадливе використання наявних ресурсів, тому що інакше задовольнити виниклі потреби неможливо. Найважливішим шляхом здійснення такої економії є участь країни в МПП. Так, закон зростаючих потреб обумовлює чинність закону економії праці, який і примушує країну до вступу в МПП.

Етапи розвитку поділу праці як економічного процесу:

Поділ праці як економічний процес пройшов у своєму розвитку наступні основні етапи:

I етап. Відділення землеробства від скотарства.

II етап. Відділення ремесла від землеробства.

III етап. Відділення торгівлі від ремесла.

На першому і другому етапах в основному завершується загальний поділ праці, суспільне виробництво розчленовується на великі сфери – промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво і т. д. На третьому етапі одержує всебічний розвиток частковий (усередині окремих галузей) і одиничний (усередині окремих підприємств) поділ праці. При цьому поряд з поділом праці за видами корисної діяльності формується і поглиблюється територіальний поділ праці, у тому числі поділ праці між країнами.

Показники участі країни в міжнародному поділі праці

Для характеристики різних аспектів участі країни в міжнародному поділі праці (МПП) в його народногосподарській формі необхідно насамперед знати обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, тому що він характеризує зосередження зусиль окремих країн на виробництві частини валового світового продукту.

При знаходженні показника концентрації виробництва ВВП в одній із країн

необхідно мати відомості про обсяг його виробництва як в окремих країнах, так і в усіх країнах світу взагалі. На основі цих даних установлюється питома вага кожної країни у виробництві валового світового продукту, а потім можна знайти число країн, у яких зосереджена основна частина його виробництва.

Питома вага країни в загальному виробництві країн світового економічного співтовариства обумовлює місце її економіки в системі міжнародного виробництва, але не дає уявлення про рівень включення національної економіки країни в систему МПП. Тому необхідно використовувати і відомості про розвиток зовнішньої торгівлі між цією країною й іншими учасниками МПП.

Дані про об'єм ВВП окремих країн і величину їхнього валового експорту на світовий ринок є вихідними моментами для визначення ступеня залучення ресурсів країни в процес МПП. Показник цей розраховується відношенням величини всього експорту окремої країни на світовий ринок до обсягу її ВВП. Цей показник називається експортна квота. Вона свідчить про ступінь залежності виробництва національної економіки від збуту своїх товарів на ринках інших країн, показує можливості даної країни робити певну кількість продукції для продажу на світовому ринку.

Важливим показником, який застосовується для виміру ступеня залучення всіх ресурсів окремої країни в систему МПП, є коефіцієнт випередження темпами зростання валового експорту темпів зростання валового внутрішнього продукту даної країни. На його основі можна судити про тенденції зміни ступеня участі країни в МПП. Якщо темпи зростання всього експорту випереджають темпи зростання виробництва всієї сукупності товарів і послуг у країні, то можна говорити про подальше залучення всіх її ресурсів у МПП, коли випередження відбувається з недостатньою послідовністю, то наявні певні невикористані можливості для подальшого включення ресурсів у систему МПП, відставання свідчить про ослаблення процесу втягування ресурсів даної країни в систему МПП.

Цей коефіцієнт характеризує також тенденцію розвитку концентрації виробництва ВВП в окремих країнах. Крім того, він може бути використаний для порівняльного аналізу. Зіставлення національних коефіцієнтів випередження дозволяє виявити певні національні особливості участі тієї чи іншої країни в МПП. Більш активно будуть задіяні в систему МПП ресурси тієї країни, у якої цей коефіцієнт вище, ніж у її партнерів.

Про ступінь включення економіки країни в МПП можна судити і по імпортній квоті. Вона показує, яку частину імпорт становить від ВВП. Її можна порівняти з експортною квотою й у такий спосіб установити співвідношення між експортом та імпортом. Вони можуть бути рівні, але найчастіше ці величини не збігаються.

Застосовується також коефіцієнт випередження темпами зростання імпорту темпів зростання валового внутрішнього продукту. На відміну від імпортної квоти цей показник дає уявлення про тенденції розвитку імпорту, про ступінь залежності національної економіки від закупівель товарів за рубежом.

Для виміру рівня розвитку зовнішньоекономічних зв'язків даної країни використовують і зовнішньоторговельну квоту, що являє собою відношення величини зовнішньоторговельного обігу країни до об'єму її ВВП. Вона показує загальний обсяг зовнішнього товарообігу даної країни з країною-партнером чи з усім світовим співтовариством, але не дає при цьому його якісної характеристики. Зовнішньоторговельна квота як показник розвитку МПП носить обмежений характер, і для цього краще використовувати експортну та імпортну квоти.

Крім розглянутих показників, що характеризують ступінь залучення ресурсів у систему МПП, існує група інших показників, вивчення яких допомагає простежити розвиток окремих аспектів цього процесу, наприклад, установити місце якого-небудь міжнародного регіону — ЄС, Північної Америки, Африки і т. д. — у всій системі зовнішньоекономічних зв'язків окремої країни. У цьому випадку так само, як і при визначенні рівня залучення ресурсів країни в МПП, можна застосувати дані з експорту,

імпорту і зовнішньому товарообігу, провести аналіз на основі даних по одному з цих параметрів. Зокрема, ми розглянемо лише ті показники, що застосовуються при проведенні експортних операцій.

Одним із показників, що характеризують місце міжнародного регіону в системі зовнішньоекономічних зв'язків окремої країни, служить доля у її валовому експорті експорту у певний міжнародний регіон. Цей показник обчислюється на основі даних про продажі окремої країни в країни регіону, в її валових постачаннях на світовий ринок.

Важливим показником, який використовується для характеристики становища зовнішньоекономічних зв'язків, є коефіцієнт зміни величини експорту окремої країни в даний регіон у порівнянні із зростанням її валових постачань на світовий ринок. Цей коефіцієнт також називають коефіцієнтом випередження. Він обчислюється відношенням темпів зростання експорту окремої країни у відповідний регіон до темпів зростання її валових постачань на світовий ринок. Цей коефіцієнт дає уявлення про швидкість розвитку взаємного економічного співробітництва країни з групою країн у порівнянні з розвитком усієї системи зовнішньоекономічних зв'язків, а також про те, як змінюється місце даного регіону в системі зовнішньоекономічних зв'язків країни.

Крім цих показників існують інші, котрі дозволяють визначити місце окремих країн у системі взаємних економічних відносин країн даного регіону. Одним із таких показників є частка експорту окремої країни у взаємному експорті групи країн. Взаємний експорт — це сукупний експорт країн-партнерів на регіональний ринок. Хоча взаємний експорт групи країн у остаточному підсумку і визначається загальним обсягом їхнього спільного виробництва, але твердої залежності між цими величинами не існує. При одних умовах взаємний експорт може розвиватися паралельно з виробництвом, при інших — відставати. Оптимальним варіантом є той, при якому взаємний експорт випереджає зростання загального обсягу виробництва: відбувається більш глибоке залучення ресурсів країни в процес

МПП.

Рівною мірою й частка експорту окремих країн у взаємному експорті регіональної групи не має стабільного характеру. Вона змінюється не тільки в залежності від величини експорту інших країн, але і від рівня вітчизняного виробництва всієї сукупності товарів і послуг, від обсягу їхнього споживання всередині країни і від інших факторів. Зміни частки експорту окремих країн у взаємному експорті можуть йти в різних напрямках. Її збільшення свідчить про зростання ролі даної країни у взаємному обміні країн, що співробітничать.

Частка експорту окремої країни у взаємному експорті даної групи країн дає об'ємне уявлення про участь цієї країни в їхньому зовнішньому обміні. Про тенденції ж розвитку цієї величини можна судити за коефіцієнтом випередження темпами зростання експорту окремої країни визначеного регіону темпів взаємного експорту країн даного регіону. Чим вище цей коефіцієнт, тим більше місце дана країна займає у взаємному експорті регіональної групи. Про співвідношення всіх розглянутих показників дає уявлення таблиця 7.1.

Таблиця 7.1 - Класифікація показників, що характеризують участь країни в МПП

№ п/п	Найменування показників
Група А. Рівень розвитку МПП на прикладі експортно-імпортних операцій	
1	Експортна квота країни в її ВВП
2	Коефіцієнт випередження темпами зростання експорту темпів зростання
3	ВВП
4	Імпортна квота країни в її ВВП
5	Коефіцієнт випередження темпами зростання імпорту темпів зростання ВВП
	Зовнішньоторговельна квота

Група Б. Місце міжнародного регіону (ЄС, НАФТА, СНД та ін.) у системі зовнішньоекономічних зв'язків окремих країн на прикладі експортних операцій	
6	Частка експорту країни в міжнародний регіон у її валовому експорті
7	Коефіцієнт випередження темпами зростання експорту країни в міжнародний регіон темпів зростання її валового експорту
8	Частка експорту окремої країни у взаємному експорті країн міжнародного регіону
9	Коефіцієнт випередження темпами зростання експорту окремої країни в міжнародний регіон темпів зростання взаємного експорту групи країн даного регіону

Вищерозглянуті показники характеризують різні аспекти участі країни в системі міжнародного поділу праці в народногосподарській формі. Але крім народногосподарської існують і інші форми МПП — внутрішньогалузева, міжгалузева і міжродова. Кожна з них викликає великий самостійний інтерес для аналізу процесу розвитку міжнародного поділу праці. Для цього можуть бути використані ті ж самі показники і методи їхнього розрахунку, але кількісні величини цих показників будуть вже іншими, тому що внутрішньогалузева, міжгалузева і міжродова форми припускають поділ праці не на рівні всіх обсягів валових внутрішніх продуктів країн, а в масштабах окремих підрозділів національних економік.

Можна також проаналізувати різні аспекти участі національної економіки і її окремих підрозділів у МПП. Наприклад, можуть бути вивчені стан питомої ваги галузі у вартості всього експорту країни на світовому ринку, темпи зростання галузей міжнародної спеціалізації у порівнянні з темпами зростання всієї промисловості країни й ін.

Міжнародна спеціалізована галузь — це галузь, що визначає характер міжнародної спеціалізації країни. Її характерними ознаками є:

значно більш висока частка експорту в даній галузі в порівнянні з часткою

експорту в інших галузях;

більш висока питома вага такої галузі у виробництві даної країни в порівнянні з її часткою у світовому виробництві.

Основний показник рівня міжнародної спеціалізації галузі – коефіцієнт відносної експортної спеціалізації ($K_{век}$), що дорівнює відношенню питомої ваги товару в експорті країни до питомої ваги товару у світовому експорті. За допомогою цього коефіцієнта можна визначити товари й галузі, що є міжнародноспеціалізованими для даної країни:

При $K_{век} > 1$ чим більше $K_{век}$, тим більше явною є міжнародна спеціалізація даної галузі. При $K_{век} < 1$ чим нижче $K_{век}$, тим менше підстав вважати дану галузь (товар) міжнародноспеціалізованою.

Іншим показником, який характеризує міжнародну спеціалізацію країни, є міжнародноспеціалізована продукція, що є предметом двосторонніх і багатосторонніх угод міжнародної спеціалізації й кооперації виробництва про поділ виробничих програм. Міжнародноспеціалізованими є також товари, вироблені в одній чи декількох країнах і покриваючі потреби світового ринку в них.

Чим більш значне місце в складі експортованої продукції міжнародноспеціалізованих галузей займають вироби передових галузей обробної промисловості, тим більше прогресивний характер носить міжнародна спеціалізація, й тим вище її реальний рівень, та навпаки, явна перевага в експорті продукції видобувних галузей і сільського господарства – свідчення звичайно пасивної ролі країни в МПП, відносної відсталості міжнародної спеціалізації.

Нові тенденції в розвитку міжнародного поділу праці і світової економіки

МПП сьогодні і сформоване і на його основі світове господарство являють собою складну і суперечливу систему, у якій не без зусиль удасться підтримувати баланс різноспрямованих інтересів і взаємодію його окремих систем. Світове господарство усе більш виявляє себе як неподільне

глобальне ціле, у якому формуються і розвиваються суперечливі та різноспрямовані тенденції, насамперед глобалізація й водночас регіоналізація економічного життя.

Тенденція до глобалізації світового економічного життя знаходить прояв у все більш вільному переміщенні у світовому економічному просторі товарів і усіх факторів виробництва. Вони стають усе більш доступними всім і за більш низькою ціною. Тенденція до регіоналізації виражається насамперед у створенні регіональних торговельних блоків (ЄС, НАФТА – Північноамериканська угода про вільну торгівлю, АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії та ін.).

Характерною рисою сучасного світового господарства стала інтернаціоналізація господарського життя, під якою розуміється зближення національних економік, що виявляє себе в зростанні виробничої взаємозалежності, міжнародного товарообігу, руху капіталів і робочої с, взаємного впливу на найважливіші економічні процеси в країнах, у тому числі на рівні цін, ставки відсотка і т. д. У її основі лежить поглиблення міжнародної спеціалізації й інтернаціоналізація виробництва, транснаціоналізація капіталу й утворення транснаціональних корпорацій (ТНК). Вона видбивається як у сферах виробництва матеріальних благ, розподілу, обміну і споживання, так і в розвитку усіх форм МЕН, і сприяє цьому розвитку.

У сучасних умовах ці процеси називають глобалізацією економіки, що являє собою новий ступінь інтернаціоналізації. Для сучасного етапу процесу глобалізації характерне поступове залучення усе більшого числа країн у процес інтернаціоналізації господарського життя, упровадження єдиних міжнародних стандартів (технологічних, екологічних, статистичних, бухгалтерських, фінансових і ін.), використання однакових критеріїв у макроекономічній політиці, а також уніфікація вимог до податкової політики, політики в області зайнятості і т. д.

Під інтернаціоналізацією виробництва мається на увазі встановлення

безпосередніх, більш-менш стійких виробничих зв'язків між підприємствами різних країн, унаслідок чого виробничий процес в одній країні стає частиною процесу, що протікає в міжнародному або світовому масштабі. Це об'єктивний процес, що є наслідком поглиблення МПП, в основі якого лежить міжнародна спеціалізація виробництва. У сучасних умовах інтернаціоналізація виробництва підсилюється під впливом різних факторів, насамперед – НТР.

Відображенням інтернаціоналізації виробництва в сфері економічних відносин є також інтернаціоналізація капіталу, яка являє собою процес переплетення й об'єднання національних капіталів, що знаходять прояв як у створенні окремими компаніями господарських об'єктів в інших державах, так і в розвитку міжнародних форм зв'язків і контактів між капіталами різних країн. Інтернаціоналізація капіталу веде до появи нового явища у світовій економіці – транснаціоналізації і ТНК. Поява і розвиток ТНК підсилює процеси спеціалізації і кооперування між підприємствами різних країн.

Розвиток світової економіки, починаючи з останньої чверті ХХ ст., відбувається під зростаючим впливом глобальних або загальносвітових проблем, виникнення яких – очевидний прояв глобалізації всесвітнього господарства, що протікає в конфліктній, проблемній, суперечливій формі.

У 90-і роки склалася наступна класифікація глобальних проблем:

1. Політичні і соціально-економічні проблеми (збереження світу і запобігання ядерній війни, обмеження гонки озброєнь і роззброєння, стійкість розвитку світового співтовариства).
2. Проблеми, пов'язані з природно-економічним розвитком (екологічні, енергетичні, сировинні, продовольчі, збереження клімату та ін.).
3. Соціальні проблеми (міжнаціональні конфлікти, демографічні проблеми, питання культури, освіти й охорони здоров'я).
4. Змішані проблеми, виникнення і нерозв'язаність яких приховує загрозу масової загибелі людей (військові і регіональні конфлікти, злочинність, техногенні катастрофи, стихійні лиха).

5. Наукові проблеми (освоєння космічного простору, довгострокове прогнозування в різних областях і ін.).

Глобальні проблеми не можна вирішити швидко і на рівні окремих країн. Необхідний єдиний міжнародний механізм їхнього рішення і регулювання, визначення міжнародних правових і економічних норм. Рішення цих проблем покладається на ООН, МВФ, СОТ, регіональні і галузеві організації, що мають великий досвід координації міжнародних зусиль, використання ресурсів, регулювання МЕВ.

Регіоналізація в сучасних умовах має вияв у розвитку інтеграційних процесів і є найважливішою характеристикою сучасного світового господарства.

Міжнародну економічну інтеграцію можна визначити як процес господарсько-політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків і поділу праці між національними господарствами, взаємодії їхніх відтворювальних структур на різних рівнях і в різних формах. На мікрорівні цей процес йде шляхом взаємодії відтворювальних суб'єктів національних господарств (підприємств, фірм), що сприяє взаємопроникненню і зрощуванню національних економік. На макрорівні – шляхом розвитку міжнародної торгівлі товарами та послугами і зростання міжнародного руху факторів виробництва (капіталу, робочої с, технології), що приймають форму міждержавних договорів за узгодженням національних стратегій економічного і політичного розвитку.

Контрольні питання

1. У чому полягає сутність міжнародної трудової міграції і які її відзначні риси?

2. Дайте визначення понять “міжнародна трудова міграція”, “еміграція”, “іміграція”, “рееміграція”, “відтік умів”.

3. Які економічні та неекономічні причини міжнародної трудової міграції?

4. У чому полягають економічні наслідки міграції для світової економіки в цілому?

5. Як впливає еміграція на економіку країни-експортера робочої сили?

6. Які вартісні показники міграції робочої сили відбиваються у платіжному балансі країни?

7. У чому виражається вплив міграції на економіку країни-імпортера робочої сили?

8. Назвіть регіони і країни, які є основними центрами тяжіння мігрантів з-за кордону.

9. Які основні важелі державного і наддержавного регулювання міжнародної трудової міграції?

10. Сутність, структура та основні тенденції розвитку сучасного міжнародного ринку праці.

11. Які причини та наслідки зовнішніх міграційних процесів для України?

Проблемні питання

1. Якщо розглядати робочу силу не як фактор виробництва, а як товар, і міжнародну трудову міграцію не як міжнародний рух фактору виробництва, а як звичайну міжнародну торгівлю, то у чому полягає специфіка такої торгівлі?

2. На сьогодні поняття міжнародна міграція робочої сили - трохи застаріле. Чимало дослідників використовують термін «міграція людських ресурсів». У чому, на вашу думку, принципова відмінність між категоріями «робоча сила» та «людський ресурс»? Спробуйте охарактеризувати роль людських ресурсів у світовій економіці.

3. Як відомо, міжнародна трудова міграція, з погляду її соціально-економічної форми, являє собою процес формування інтернаціональної вартості робочої сили, а також сукупність відносин економічної власності між різними суб'єктами з приводу присвоєння створеного нею необхідного і додаткового продукту. Спробуйте проаналізувати зміни, що відбуваються у процесі формування інтернаціональної вартості робочої сили, пов'язані з інтелектуалізацією, саєнтифікацією та соціалізацією сучасних виробничих відносин.

4. У чому, на вашу думку, проявляється процес формування інтернаціональної вартості робочої сили в інтеграційному угрупованні Європейський Союз?

5. Дослідники виокремлюють два основні типи відтворення населення: 1) «демографічна зима» (тип відтворення, який характеризується відносно невисокими показниками народжуваності, смертності та природного приросту); 2) «демографічна весна» (тип відтворення, який характеризується високими і дуже високими показниками народжуваності та природного приросту населення). Для яких груп країн, на вашу думку, характерний кожен тип відтворення?

6. Спробуйте охарактеризувати основні проблеми економічного розвитку країн, пов'язані з різним типом відтворення населення в них.

7. У табл. 5.1 наведено темпи приросту населення за регіонами світу протягом 1955—1984 рр. та подано прогноз на період до 2025 року. У чому, на вашу думку, полягає прикладне значення демографічних прогнозів для економіки окремих країн та світу в цілому?

Таблиця 5.1- Темпи приросту населення за регіонами світу (%)

Регіони	Період		Прогноз
	1955—1984	1985—1999	2000-2025
Світ в цілому	1,9	1,6	1,2
Західна Європа	0,7	0,3	0,1
Азія	2,1	1,6	1,0
Африка	2,6	3,1	2,5
Північна Америка	1,3	0,8	0,6
Латинська Америка	2,0	2,0	1,4
Росія	1,3	0,8	0,6

8. Як відомо, для групи промислово розвинених (постіндустріальних) країн характерною на сьогодні є тенденція старіння (флоридизація) націй. Які, на вашу думку, найважливіші наслідки може мати дана тенденція у соціально-економічному розвитку цієї групи країн та їхній участі у міжнародних міграційних процесах?

9. У міжнародних міграційних процесах специфічне місце — за «відпливом умів». Спробуйте визначити сутність даного поняття та проаналізувати соціально-економічні наслідки цього явища для різних країн. Наведіть конкретні приклади.

10. Чи справедливим є таке твердження: вплив імміграції на добробут громадян країни, що приймає іноземну робочу силу, не залежить від розмірів даної країни? Чому?

Задачі

1. Які кроки уряду США призведуть до зростання міжнародної трудової міграції і чому:

- лібералізація правил виїзду громадян своєї країни за кордон;
- лібералізація правил в'їзду з-за кордону;
- прийняття програми економічної допомоги країнам, що розвиваються;
- прийняття програми диверсифікації географічної структури імміграції?

2. В Україні та Росії існує два фактори виробництва — земля і праця, — за допомогою яких вирощується пшениця. В українському фермерському господарстві вирощуванням пшениці займається 11 працівників, у російському — 3. Зв'язок між кількістю зайнятих і граничним продуктом одного працівника в кожній країні, виражений у кількості одиниць товару, такий:

Кількість працівників	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110
Граничний продукт	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10

Визначте:

- граничний продукт в кожній країні;
- в якій країні вищий рівень заробітної плати?
- яким буде напрямок трудової міграції?

- якими будуть масштаби трудової міграції?
- коли трудова міграція вичерпається?

Тематика індивідуальних завдань

1. Особливості формування світового та регіональних ринків
2. праці.
3. Структурні зрушення в соціальній сфері та трансформація імміграційної політики постіндустріальних країн.
4. Досвід західноєвропейських країн у залученні іноземної робочої сили.
5. Роль структурних фондів у реалізації соціальної політики Європейського Союзу.
6. Особливості регулювання міграційних процесів на регіональних ринках (на прикладі Шенгенської зони).
7. «Відплив умів» у сучасних міграційних процесах.
8. Вплив глобалізації на міжнародну міграцію робочої сили.
9. Міжнародна організація праці: її завдання та напрями діяльності.
10. Ефективна державна міграційна політика – передумова повноцінної інтеграції України у світовий ринок праці.
11. Використання міжнародного людського потенціалу на підприємствах ТНК.

Завдання для модульного контролю

1. Поняття та причини міжнародної міграції робочої сили як форми МЄВ.
2. Якісна та кількісна оцінка сучасних міжнародних міграційних процесів.
3. «Відплив умів», його причини, напрямки, кількісна та якісна оцінка.
4. Формування і розвиток світових ринків робочої сили.
5. Форми регулювання міжнародних міграційних процесів.
6. Україна в процесах міжнародної трудової міграції.

Список літератури:

1. Аметов Р. Світовий досвід економічної оцінки облаштування репатріантів та іммігрантів // Економіка України - 2002. - №8. - С. 76—82.
2. Иноземцев В. Возвращение Европы. В авангарде прогресса: социальная политика в ЕС (Статья вторая) // МЭМО. — 2002. — № 2. -С. 3—14.
3. Иноземцев В., Кузнецова Е. Возвращение Европы. В поисках идентичности: европейская социокультурная парадигма (Статья четвертая) // МЭМО. — 2002. — №6 — С. 3—14.
4. Киреев А. А. Международная экономика в 2-х ч. Учебное пособие для вузов. – М.: Международные отношения, 1997—1999. - С. 321—340.
5. Козах Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макагон Ю. В та ін Міжнародна економіка: Навчальний посібник. — К.: АртЕк. 2002.—С. 157—169.
6. Линдерт П. Экономика мирохозяйственных связей: Пер. с англ. /

Общ. ред. и пред. О. В. Ивановой. — М.: Прогресс. 1992. — С. 427—443.

7. Лук'яненко Д., Поручник А. Міжнародна міграція робочої сили: український контекст / Україна і світове господарство. Взаємодія на межі тисячоліть: Навчальний посібник - К.: Либідь. - 2002. - С. 158—175

8. Малиновська О. А. Проблема нелегальної міграції та транспортування мігрантів в Україні: наукова доповідь // Центр технічної кооперації для Європи та Центральної Азії, Міжнародна організація з міграцій; Упорядник Малиновська О. А. — К.: Бланк-Прес, 2000. — 120 с.

9. Миграция и пограничный режим: Беларусь, Молдова. Россия и Украина. Сборник научных трудов / Под общ. ред. С. И. Пирожкова. — К.: НИПМБ. — 2002. — С. 176.

10. Овчинников Г. П. Международная экономика: Учебное пособие. - СПб: Изд-во Михайлова В. А.; Полиус, 1995. — С. 255—292.

11. Орешкин В. Россия и международная миграция трудовых ресурсов / В. Орешкин // Мировая экономика и международные отношения. - 2004. - №3. - С. 74—80.

12. Позняк О. Масштаби зовнішніх трудових міграцій населення України // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 6. — С. 37—40.

13. Рахимов Р. Внешняя трудовая миграция и политика занятости // Общество и экономика. — 2002. — № 2. — С. 131—141.

14. Румянцев А. П., Климко Г. Н., Рокоча В. В. та ін. Міжнародна економіка. — К.: Знання-Прес, 2003. — С. 147—159.

15. Соколенко С. И. Глобальные рынки XXI столетия: Перспективы Украины. — К.: Логос, 1998. — С. 481—515.

16. Школа І. М., Козменко В. М., Бабінська О. В. Міжнародні економічні відносини: Підручник. — К.: КНТЕУ. 2003. — С. 116—126.